

تعیین رابطه حس تعلق و شاخصه‌های اجتماعی آن، نمونه‌موردی: روستای زیارت در گلستان

تاریخ دریافت: ۹۲/۰۶/۱۷

تاریخ پذیرش نهایی: ۹۳/۰۸/۰۳

علی امامی* - مهرنوش بازدار** - ملیحه صفری*** - رامونا فرحناکی****

چکیده

بافت‌های سنتی، برخلاف اغلب بافت‌های امروزی به دلیل نحوه طراحی، ساختار اجتماعی و سایر عوامل، بسیاری از نیازهای اجتماعی و روانی ساکنین خود را تأمین می‌کردند و پاسخگویی بهتری نسبت به بافت‌های امروزی داشتند. از طرفی محیط و فعالیت‌های اجتماعی^۱ تأثیر مهمی در شکل‌گیری مفاهیم اجتماعی و از جمله حس تعلق ساکنین دارند؛ حس تعلق علاوه بر اینکه موجب احساس راحتی از یک محیط می‌شود، می‌تواند در مکان زندگی فرد به وجود آمده و با گذر زمان عمق و گسترش یابد. ارزش‌های فردی و جمعی بر چگونگی این حس تأثیر می‌گذارند و به هویت افراد و احساس تعلق‌شان به محیط زندگی کمک می‌کنند و به‌عنوان یک فرآیند بر سلامت روان هر جامعه‌ای مؤثر می‌باشند. هدف از این پژوهش تعیین رابطه حس تعلق و شاخصه‌های اجتماعی آن در مردان و زنان روستایی است که در پایداری سکونتگاه‌هایشان مؤثر می‌باشد. بافت روستای تاریخی زیارت گرگان به‌عنوان نمونه‌ای مناسب مورد سنجش قرار گرفت و متغیرهایی در آن انتخاب شدند که بررسی آن‌ها این احساس تعلق را بروز می‌دهند. در این راستا و با بررسی نظریات موجود، شاخص‌های مختلفی همچون مشارکت اجتماعی، حضور در فعالیت‌های اجتماعی، تنهایی^۲، رضایت‌مندی، ارزش داشتن و غیره بررسی شد. با کنترل سایر متغیرهای غیر اجتماعی و تنظیم پرسشنامه‌ای بسته با مقیاس لیکرت و بررسی حجم نمونه ۳۲۲ نفر به روش طبقه‌ای، تأثیر حمایت اجتماعی بر حس تعلق مورد سنجش قرار گرفت. برای رسیدن به این هدف از روش تحلیلی توصیفی، همبستگی و روش تحلیل رگرسیون سلسله مراتبی استفاده شد. از طریق تجزیه و تحلیل داده‌ها، نتایج به دست آمده نشان دادند که حمایت اجتماعی و سلامت روان بر حس تعلق افراد تأثیر مثبت می‌گذارند؛ همچنین متغیر درگیری با جامعه تأثیر حمایت اجتماعی بر حس تعلق افراد را تعدیل می‌کند.

واژگان کلیدی: حس تعلق، حمایت اجتماعی، درگیری با جامعه، سلامت روان، رضایت‌مندی.

* استادیار گروه معماری، واحد گنبد کاووس، دانشگاه آزاد اسلامی، گنبد کاووس، ایران (نویسنده مسئول).

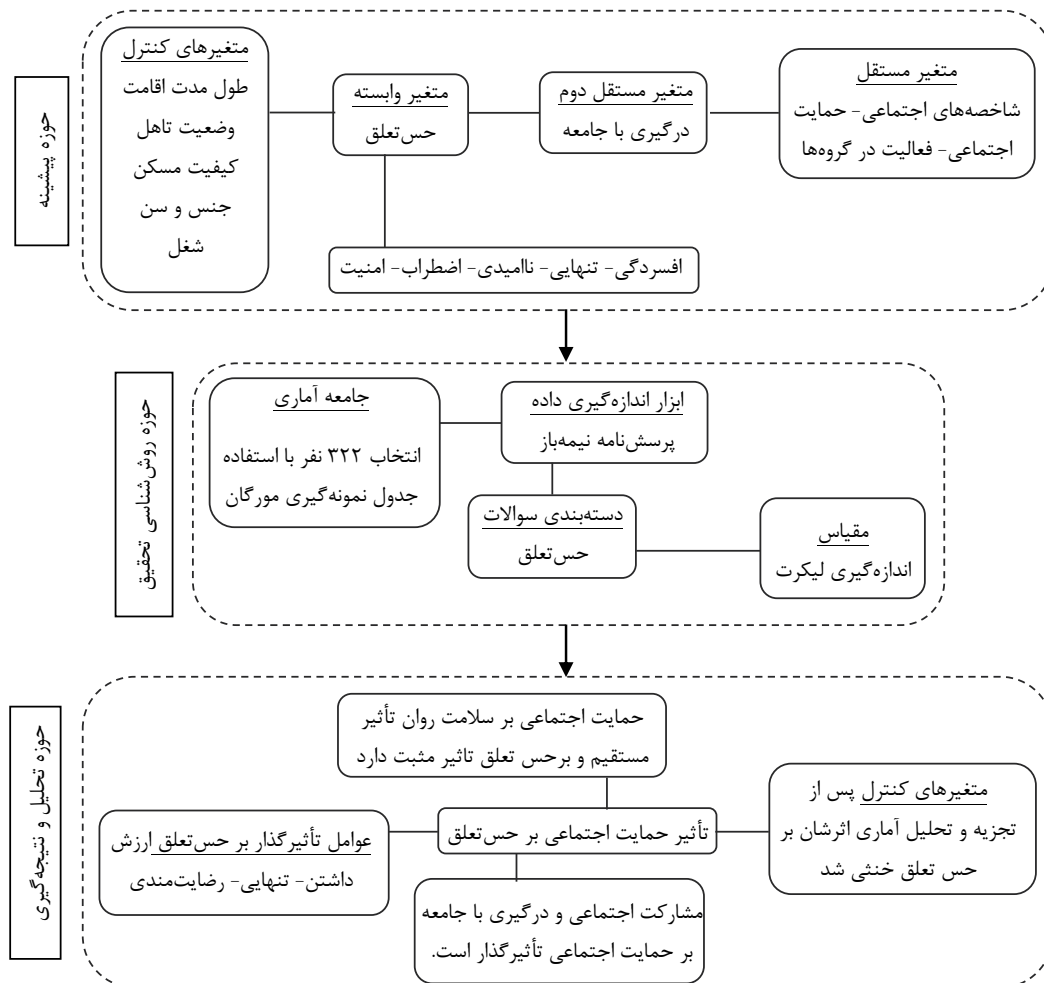
Email: ali.emami.iau@gmail.com

** دانشجوی کارشناسی ارشد معماری، واحد گنبد کاووس، دانشگاه آزاد اسلامی، گنبد کاووس، ایران.
*** دانشجوی کارشناسی ارشد معماری، واحد گنبد کاووس، دانشگاه آزاد اسلامی، گنبد کاووس، ایران.
**** دانشجوی کارشناسی ارشد معماری، واحد گنبد کاووس، دانشگاه آزاد اسلامی، گنبد کاووس، ایران.

مقدمه

حس تعلق به معنای ادراک ذهنی مردم از محیط و احساسات کم و بیش آگاهانه از محیط خود می‌باشد که شخص را در ارتباط درونی با محیط قرار می‌دهد؛ به گونه‌ای که فهم و احساسات فرد با زمینه معنایی محیط پیوند خورده و یکپارچه می‌شود. در واقع حس تعلق در محیطی یافت می‌شود که دارای شاخصه‌های کالبدی همچون مصالح، شکل، بافت و رنگ می‌باشد (Cameron & MacDougall, 2000) و شاخصه‌های اجتماعی همچون سلامت روان، رضایت‌مندی (Cameron, Bailey, McLaren, 2005 & McLaren, 2005)، شاخصه‌های فردی همچون سن، طول مدت اقامت، جنسیت و غیره می‌باشد (Goodenow, 1993)؛ روستای مورد مطالعه این تحقیق (زیارت) در ادامه جاده نهارخوران به سمت کوهستان‌های جنوب شهر گرگان قرار دارد. نوع شکل‌گیری خانه‌های روستایی و داشتن احساس امنیت^۲ در فضاهای مسکونی مشترک در این روستا قابل توجه است؛ اما بافت روستای زیارت سیمای واقعی خود را از دست داده و به سیمای نامنظم شهری نزدیک شده است و تصاویر ذهنی را تغییر می‌دهد؛ در صورتی که تصور ذهنی از روستا، معمولاً خانه‌های کاه‌گلی و پنجره‌های چوبی و غیره است. نظم و پایداری روستا همراه با محیط بسته، صفا و صمیمیت و هماهنگی با طبیعت است که آپارتمان‌ها، سیمای ناخوشایندی را به وجود آورده‌اند و هیچ هماهنگی با معماری روستا ندارند. اصولاً شناخت حس تعلق و تحلیل این موضوع باعث تشخیص شاخصه‌های حس تعلق و حمایت اجتماعی و تأثیر آن بر سطح کیفیت زندگی^۴ و سلامت روان روستاییان می‌شود و مطمئناً هر چه محیط برای فرد مورد علاقه و با تجارب گذشته خوشایند باشد، حس تعلق افراد قوی‌تر خواهد بود و آگاهی از حس تعلق در حفظ رابطه با دیگران و محیط مؤثر می‌باشد (McLaren & Challis, 2000). محیط زندگی با رفاه و سلامت رابطه خاص دارد و لازمه چنین حسی، داشتن حمایت اجتماعی و سازگاری فرد با جامعه و تعامل با آن می‌باشد. در صورتی که فقدان حس تعلق و حمایت اجتماعی عواملی همچون افسردگی^۵، تنهایی و اضطراب^۶ را به همراه خواهد داشت. جزئی از جامعه بودن و درون گروه بودن، احساس تعلق و رضایت را ارتقاء می‌دهد و در نتیجه تعاملات اجتماعی را بهبود می‌بخشد (McLaren et al., 2007; Rankin et al., 2000).

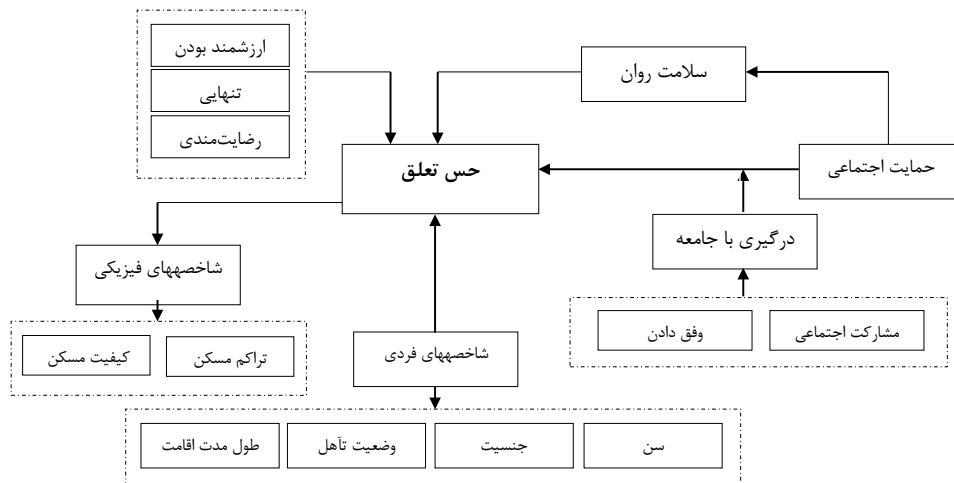
نمودار ۱: مدل مفهومی از ساختار کلی پژوهش

۱. پیشینه تحقیق

نخستین مطالعاتی که در مورد مفهوم حس‌تعلق بیان شد، توسط آبراهام مازلو در سال ۱۹۵۴ بود که تئوری نیازهای انسان را مورد بررسی قرار داد. نیاز تعلق، از نیازهای اساسی و پایه برای سلامت روانی انسان می‌باشد و مازلو عقیده دارد که تعلق، حس درونی جزئی از جامعه بودن است و درمدل مفهومی خود، تعلق را در جایگاه سوم نیازهای پایه قرار داده است (Mazlow, 1954, pp. 272-290). وقتی شخصی خودش را عضوی از گروه در نظر نگیرد یا در جامعه نقشی را بازی نکند، این ناامنی، اضطراب فرد را افزایش می‌دهد (Anant, 1976a, p. 386). مشارکت فردی تا اندازه‌ای که فرد خودش را بخش جدانشدنی از یک سیستم بداند، یک رابطه مثبت بین حس‌تعلق و سلامت‌روان به‌وجود می‌آورد. اگر فرد با فقدان حمایت اجتماعی مواجه شود، دچار اضطراب می‌شود (Anant, 1976a, pp. 393-395). حس‌تعلق، اگرچه به‌طور منظمی مورد بررسی قرار نگرفته است، اما می‌توان آن را جزء مهمی از رابطه فرد با دیگران قرار داد که به‌عنوان شناختن یک عضو و پذیرش آن با اعضای دیگر گروه می‌باشد. حس‌تعلق از قوی‌ترین عوامل در جوامع است، جایی که ساکنان با جامعه خودشان درگیر هستند. درگیری با جامعه و ایجاد ارتباط با اعضای دیگر در جامعه باعث افزایش حس‌تعلق می‌شود (Lewicka, 2010)؛ به بیان دیگر کسانی که به یک گروه جامعه تعلق دارند، بیشتر از دیگران در جامعه و گروه‌ها شرکت می‌کنند (Grillo et al., 2010). افراد با حس‌تعلق بالا عملکرد روانی و اجتماعی بهتری دارند و مسائل مربوط به سلامت روانی کمتر دیده می‌شود. حس‌تعلق بالا، مهارت‌های مقابله‌ای فرد را در برابر رویدادهای بزرگ زندگی و عوامل استرس‌زا بهبود می‌بخشد (Anant, 1969, p. 387). برخی محققین معتقدند که حمایت اجتماعی بر تندرستی و کاهش استرس مؤثر و به‌طور خطی با هم مرتبط هستند. حمایت اجتماعی منجر به افزایش اثرات کلی مثبت و افزایش حس اعتمادبه‌نفس^۷، پایداری و کنترل در محیط می‌شود. با داشتن حس‌تعلق و وابستگی، عزت نفس ترفیع یافته و امنیت‌های ایجاد شده توسط حمایت اجتماعی ممکن است به‌طور مستقیم به بیماری‌های فیزیکی و سیستم ایمنی کمک کند (نمودار ۲).

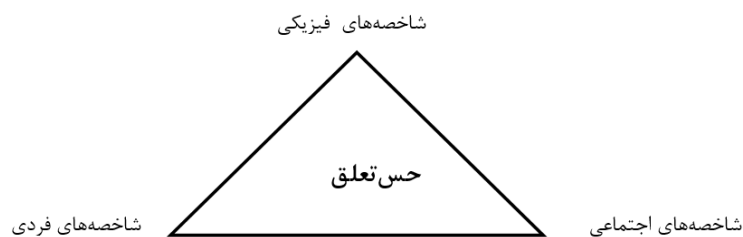
نمودار ۲: مدل مفهومی و شاخص‌های اثرگذار بر حس‌تعلق

حس‌تعلق در رابطه با عوامل مختلف خارجی همانند افراد، گروه‌ها، اشیاء، سازمان‌ها و محیط رخ می‌دهد. معمولاً حس‌تعلق به‌عنوان تجربه تعریف شده است، که شامل تجربه درگیری‌های شخصی در محیط یا سیستم که فرد آن را به بخش جدایی‌پذیر آن سیستم یا محیط ادراک می‌کند. تجربه حس‌تعلق، احتیاج به مشارکت و انگیزه برای مشارکت معنادار^۸ و داشتن پتانسیل برای توسعه حس‌تعلق با به اشتراک گذاشتن یا ویژگی‌های مکمل با محیط خودشان است. احساس ارزش^۹، نیاز و توجه در محیط از ویژگی‌های حس‌تعلق یا ارزش مشارکت و تناسب است. نتایج حس‌تعلق شامل عوامل فیزیکی، روانی، مشارکت و رشد اجتماعی، مشارکت معنادار، اساس رفتاری و پاسخ‌های احساسی می‌باشد. قبل از توسعه ابزار حس‌تعلق، حس‌تعلق اغلب با مفاهیمی همچون ناامیدی^{۱۰}، بیگانگی، تنهایی، سردرگمی^{۱۱} بوده است و به‌طور معمول از طریق مصاحبه اندازه‌گیری می‌شد. حس‌تعلق مفهوم سلامت ذهنی منحصربه‌فردی را ارائه می‌کند. حمایت اجتماعی، توانایی دریافت شده یا تصویب رفتارهای کمک‌کننده توسط اشخاص می‌باشد که درگیر روابطی هستند که اغلب از آن‌ها بی‌خبر بوده و به‌طور قراردادی می‌باشد (Hagerty et al., 1992, pp. 172-176). مدل ارائه شده توسط هاگرتی مدلی پایه برای توسعه ابزار حس‌تعلق می‌باشد. حس‌تعلق توسط هاگرتی و پاتوسکی در دو مقیاس بررسی شده است: (الف) مقیاس اول براساس پیشینه حس‌تعلق از جمله میل و توانایی برای ایجاد حس‌تعلق، (ب) مقیاس دوم بر اساس حالت‌های روحی و روانی حس‌تعلق از جمله بعد مشارکت و تناسب با ارزش است (Haggerty & Patusk, 1995, pp. 9-13). درگیر بودن با جامعه به فرد کمک می‌کند تا خود را از نظر فرد و روابط فردی، احساسات و ارزش تعریف کند. حس‌تعلق یک عنصر

مهم در توسعه و حفظ رابطه فرد با دیگران و کمک به رفاه فرد است. در گزارش‌ها، مشاهده شده است که حس تعلق زنان نسبت به مردان قوی‌تر است، تحقیقات دیگر نشان داد که رابطه معناداری بین سن و حس تعلق یافت نشده است. با افزایش سطح درآمد حس تعلق نیز به همان نسبت افزایش می‌یابد و بالعکس. بین حس تعلق و اضطراب و نگرانی رابطه عکس وجود دارد (Hagerty et al., 1996, pp. 235-244). نتایج ارائه شده حس تعلق از مدل مفهومی هاگرتی نشان داده است که افراد متأهل با داشتن مشارکت و حمایت اجتماعی، حس تعلق بیشتری دارند. در بعضی از پژوهش‌ها بررسی شده است که تفاوتی بین گروه‌های قومیتی و حس تعلق وجود ندارد. افراد با حس تعلق بالا، عملکردهای اجتماعی و روانی‌شان نیز بالا می‌رود. در واقع تعلق داشتن به یک گروه، به افراد حس هدف و ارزش را می‌دهد (Haggerty & Williams, 1999, pp. 215-219). حمایت اجتماعی با استرس و افسردگی رابطه مؤثر دارد و به منظور ارتقاء توانایی فرد در مقابله با استرس یا کاهش تأثیر از اتفاق استرس‌زا در فرد است. استرس و حس تعلق با هم رابطه عکس داشته و بر شدت افسردگی اثر مستقیم دارد و همچنین داشتن حس تعلق بالا بر کاهش افسردگی اثر مستقیم و پایدار دارد (نمودار ۳) (Haggerty & Choemarom et al., 2005, pp. 18-29).

نمودار ۳: مدل مفهومی عوامل تشکیل‌دهنده حس تعلق

۲. روش‌شناسی تحقیق

۲-۱- اهداف و فرضیه تحقیق

هدف کلی پژوهش این است که تأثیر عوامل مختلف بر حس تعلق افراد را مورد سنجش قرار دهد که در درجه اول نیازمند مطالعه و بررسی بافت روستا و میزان تعلق مکانی ساکنین و اندازه‌گیری این حس در بین افراد می‌باشد. از میان عوامل تأثیرگذار، می‌توان به عوامل فردی، فیزیکی و اجتماعی اشاره کرد. هدف از این پژوهش چگونگی تأثیر عوامل اجتماعی بر حس تعلق می‌باشد که ملزم به تعیین شاخصه‌های اجتماعی و سنجش حس تعلق افراد نسبت به روستای زیارت است که روابط بین متغیرها از طریق رگرسیون سلسله مراتبی صورت می‌گیرد. از اهداف جزئی این پژوهش توجه به این نکته است که برای به‌وجود آوردن حس تعلق در افراد باید به رفتارها و فعالیت‌های اجتماعی و مشارکت افراد با یکدیگر در محله توجه خاصی داشت. همچنین حمایت اجتماعی نیز بر مبنای احساس مسئولیت ساکنین محل و میزان مشارکت آن‌ها در فعالیت‌های اجتماعی است.

طبق اهداف پژوهش می‌توان فرض را بر این گذاشت که اولاً با اندازه‌گیری شاخص‌های اجتماعی تأثیرگذار بر حس تعلق روستاییان، به بهبود مشارکت افراد در جامعه و حمایت اجتماعی و سلامت روان ایشان کمک کرد و ثانیاً متغیر درگیری با جامعه، رابطه بین حمایت اجتماعی و حس تعلق را تعدیل می‌کند. ثالثاً متغیر سلامت روان در رابطه بین حمایت اجتماعی و حس تعلق نقش واسطه‌ای (متغیر میانجی) دارد.

۲-۲- متغیرهای تحقیق و ابزار اندازه‌گیری داده‌ها

حس تعلق به‌عنوان متغیر وابسته تحت تأثیر مستقیم عوامل فیزیکی، فردی و اجتماعی قرار می‌گیرد و باید اثر آن‌ها را کنترل کرد. از عوامل فیزیکی تأثیرگذار می‌توان ترس از جرم و جنایت، کیفیت مسکن، تراکم مسکن و از عوامل فردی می‌توان طول مدت اقامت، وضعیت تأهل، جنسیت و سن را نام برد. در همین راستا از اثرات شاخص‌های اجتماعی که بر روی حس تعلق سنجیده می‌شود، می‌توان به متغیر مستقل حمایت اجتماعی اشاره کرد. همچنین باید شاخص‌های اجتماعی را از جنبه‌های مشارکت و حمایت اجتماعی با درگیری در جامعه و در درون گروه بودن را بررسی کرد تا نتایج آن بر روی حس تعلق سنجیده شود (جدول ۱).

جدول ۱: مقیاس اندازه‌گیری داده‌ها

متغیرها	متغیرهای تحقیق	مقیاس متغیرها
متغیر وابسته	حس‌تعلق	فاصله‌ای
متغیر مستقل	حمایت اجتماعی	فاصله‌ای
متغیر مستقل دوم	درگیری با جامعه	فاصله‌ای
متغیر کنترل	عوامل فردی: (سن، طول مدت اقامت) - (وضعیت تأهل، جنسیت)	نسبی - فاصله‌ای
	عوامل فیزیکی: (کیفیت مسکن) - (تراکم مسکن)	رتبه‌ای - فاصله‌ای

برای تجزیه و تحلیل رابطه شاخص‌های اجتماعی و حس‌تعلق، پرسشنامه‌ای نیمه باز بر طبق مقیاس اندازه‌گیری لیکرت بین گروهی از ساکنین توزیع شد و سؤالات محدوده‌ای از: کاملاً موافق تا کاملاً مخالف، درجه‌بندی و پاسخ‌ها از نظر عددی ارزش-گذاری شدند که نتیجه نهایی پرسش‌نامه، مفهوم حس‌تعلق اعم از تنهایی، رضایت‌مندی، ارزش داشتن، حمایت اجتماعی، امنیت داشتن، کیفیت مسکن و غیره را نشان می‌دهد (جدول ۲).

جدول ۲: دسته‌بندی سؤالات مرتبط با حس‌تعلق

<p>سنجش تنهایی</p> <p>برای صحبت کردن در مورد مشکلات شخصی‌ام هیچ کسی وجود ندارد که احساس راحتی کنم. وقتی احساس تنهایی می‌کنم، می‌توانم با چند نفر صحبت کنم. زمانی که از این روستا دور هستم، احساس کمبود می‌کنم. من حس بدی دارم، وقتی دیگران برای من ارزش قائل نمی‌شوند.</p>
<p>سنجش ارزشمند بودن</p> <p>برای من مهم است که مورد قبول دیگران باشم. بعضی وقت‌ها خودم را جزئی از جامعه نمی‌دانم. زندگی در این روستا به من حس بودن در جامعه را می‌دهد. من در گذشته مورد قبول دیگران بوده‌ام. برای من مهم است که افکارم برای دیگران مهم باشد.</p>
<p>سنجش رضایت‌مندی</p> <p>من از این‌که به جایی روی زمین متعلق به من است و من واقعاً به آنجا نسبت دارم، حس خوبی دارم. من دوست دارم شبیه افرادی که در این روستا زندگی می‌کنند باشم. این روستا مکانی زیبا برای زندگی است. من در بعضی مواقع حس می‌کنم یک فرد خارج از روستا هستم. زندگی در این روستا خوشایند است.</p>
<p>سنجش کیفیت مسکن</p> <p>من از کیفیت خانه‌های روستا راضی هستم.</p>
<p>سنجش درگیری با جامعه</p> <p>داشتن فعالیت خاص / اختصاص زمان برای انجام آن فعالیت / چقدر مدت زمان برای انجام آن فعالیت می‌گذارم.</p>
<p>سنجش حمایت اجتماعی</p> <p>اگر احتیاج به کمک مالی داشته باشم از (دوست، آشنا، فامیل) می‌توانم قرض بگیرم. اگر ماشین لازم داشته باشم، کسی هست که ماشینش را به من قرض بدهد. چند نفر مورد اعتماد برای حل مشکلات من وجود دارد. بعضی وقت‌ها دیگران از من کمک می‌خواهند.</p>
<p>سنجش سلامت روان</p> <p>زندگی در این روستا به من حس امنیت می‌دهد. در این روستا من احساس آرامش می‌کنم.</p>

برای سنجش روایی پرسشنامه، روایی محتوا به کار گرفته شد. از این رو، برای بررسی روایی محتوا (به رغم اعتبار پرسشنامه‌های مورد استفاده) پرسشنامه در اختیار صاحب‌نظران مرتبط با موضوع پژوهش قرار گرفت تا نظرات و پیشنهادات خود را درباره پرسشنامه متناسب با ابعاد متغیر و هدف تحقیق ارائه دهند. پس از دریافت پرسشنامه، اصلاحات پیشنهادی (معادل‌سازی‌های متناسب و بومی‌سازی) از جانب متخصصین اعمال شد تا پرسشنامه از روایی محتوایی لازم برخوردار باشد. برای سنجش پایایی ابزار اندازه‌گیری از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. جدول ۳ نتایج ضرایب آلفای کرونباخ را نشان می‌دهد.

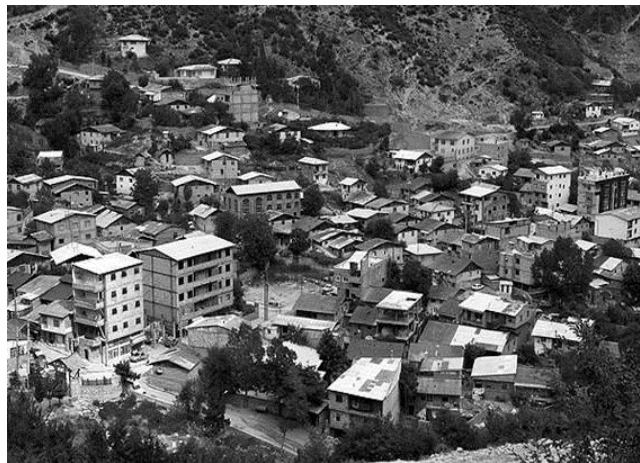
جدول ۳: سنجش روایی و پایایی پرسشنامه

متغیرها	تعداد گویه	ضریب آلفای کرونباخ
حمایت اجتماعی	۷	۰/۸۲۵
درگیری با جامعه	۲	۰/۶۹۳
سلامت روانی	۴	۰/۸۱۱
حسن‌تعلق	۱۷	۰/۷۶۹
کل پرسشنامه	۳۰	۰/۸۵۸

۳-۲- جامعه آماری، نمونه و روش نمونه‌گیری

به‌علت نبود واریانس جامعه آماری در نمونه‌گیری مورگان حجم نمونه تعیین شده استفاده شد. برطبق جدول نمونه‌گیری مورگان حجم نمونه ۳۲۲ نفر از جمعیت کل روستا که ۲۰۷۳ نفر می‌باشد (شکل ۱) که همه امکانات در این حجم نمونه اعم از کوچه، خیابان، محیط‌های اجتماعی و غیره یکسان می‌باشند (شکل ۲). روستای زیارت در هفده کیلومتری شهر گرگان واقع شده است و دارای فرهنگ و معماری بسیار متفاوت با روستاهای دیگر استان گلستان است. این روستا در میان دو دامنه کوهستانی و جنگلی قرار گرفته و میانگین حداقل دمای هوای این منطقه بین ۱۲ تا ۲۲ درجه سانتی‌گراد است و به‌دلیل هوای خنک و معتدل به روستای بیلاقی در تابستان‌ها و در زمستان‌ها به‌دلیل برف با وجود قرار گرفتن در نزدیکی منطقه‌ای که هوای معتدل دارد، همواره مدنظر گردشگران و مسافران است. این روستای تاریخی به‌دلیل قرارگرفتن در بستر سرسبز و زیبای استان گلستان و روی شیب تپه به‌طور طبیعی از مناظر و چشم‌اندازهای زیبای جنگل‌ها و مراتع اطراف بهره‌مند است و وجود امامزاده، چشمه آبگرم و آبشار از ویژگی‌های خاص روستای زیارت می‌باشد (شکل ۳).

شکل ۱: نمای کلی از محله مورد مطالعه (روستای زیارت)

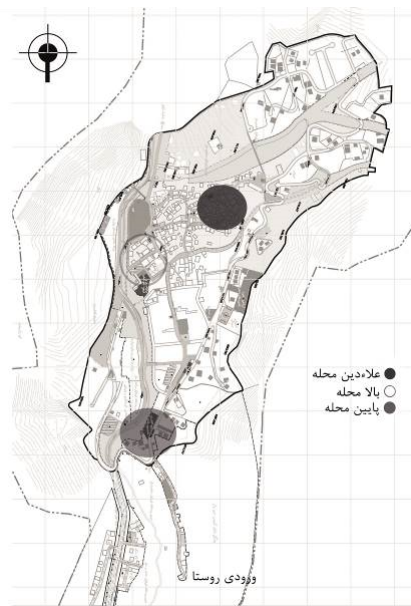

شکل ۲: مسیر محدوده مورد مطالعه

جمعیت این روستا حدوداً ۲۰۷۳ نفر با ۵۴۸ خانوار می‌باشد که از سه محله علاءالدین محله، پایین محله، بالا محله تشکیل شده است (شکل ۴). از اصلی‌ترین ویژگی روستای زیارت، بافت فشرده و درهم تنیده بناهای مسکونی است به طوری که حیاط هر منزل درون شبکه رفت و آمد اهالی روستا قرار دارد؛ به این معنی که فضای خصوصی باز منازل با معابر روستا یکی می‌باشد. نوع استفاده از مصالح و تکنولوژی ساخت مورد استفاده ابنیه روستا را تاکنون از انواع حوادث مترقبه طبیعی مصون نگه داشته است (شکل ۳).

شکل ۴: محدوده جامعه مورد مطالعه

شکل ۳: نمای کلی از روستای زیارت

۳. تجزیه و تحلیل داده‌ها

برای نیل به اهداف پژوهش یعنی تجزیه و تحلیل رابطه حس‌تعلق و شاخصه‌های اجتماعی، این پژوهش ضمن توصیف متغیرها به پیش‌بینی تغییرات متغیر وابسته از طریق متغیرهای مستقل می‌پردازد و روابط بین متغیرها از طریق رگرسیون سلسله مراتبی صورت می‌گیرد. زمانی که واریانس جامعه در اختیار نباشد، برای محاسبه حجم نمونه از جدول نمونه‌گیری مورگان استفاده می‌شود. با استفاده از این جدول، در قسمت بافت قدیم (پایین محله) روستای زیارت با جمعیت کل روستا حدوداً ۲۰۷۳ نفر حجم نمونه تحقیق ۳۲۲ نفر انتخاب شد و پرسش‌نامه‌ای براساس مقیاس اندازه‌گیری لیکرت توزیع شد (پیوست مقاله).

شایان ذکر است ۶۸/۳ درصد از اعضای نمونه را مردان و ۳۱/۷ درصد را زنان تشکیل دادند. عمده این افراد در بازه سنی ۲۰ - ۲۵ و ۲۵ - ۳۰ سال قرار داشتند. ۳۳/۴ درصد از افراد مجرد، ۵۲/۴ درصد از افراد متأهل و ۱۱/۸ درصد نیز داده گمشده بودند. ۲۵/۶ درصد از افراد هیچ فعالیت مشارکتی در طول هفته ندارند؛ ۱۱/۸ درصد، ۲۶/۸ درصد و ۳۵/۷ درصد از

افراد به ترتیب ۱ بار در هفته، ۱ بار در ماه و بیشتر از ۱ بار در ماه برای فعالیت‌های مشارکتی وقت می‌گذارند. از رگرسيون سلسله مراتبی چند متغیری نیز برای بررسی تأثیر متغیرهای کنترل (جنسیت، وضعیت تأهل، سن و کیفیت مسکونی)، مستقل (حمایت اجتماعی و سلامت روانی) و مستقل دوم (درگیری با جامعه) بر حس تعلق افراد (آزمون فرضیه‌ها) استفاده شد. به‌طور کلی رگرسيون چندگانه روشی برای تحلیل مشارکت جمعی و فردی دو یا چند متغیر مستقل، در تغییرات یک متغیر وابسته است و روشی قدرتمند برای آزمون فرضیات علمی و روابط تجربی، شبه تجربی و غیر تجربی داده‌ها به‌شمار می‌رود. روش رگرسيون سلسله مراتبی عمدتاً برای آزمون فرضیات مبتنی بر نظریه به‌کار می‌رود، در حالی که سایر روش‌ها (گام به گام و همزمان) عمدتاً برای کشف و به حداکثر رساندن پیش‌بینی به کار می‌روند (Sarmad et al., 2004, pp. 90-100). از این‌رو، برای آزمون فرضیات، متغیرهای مستقل طی سه مرحله وارد تحلیل می‌شوند: در مرحله اول، متغیرهای کنترل شامل جنسیت، وضعیت تأهل، سن و کیفیت مسکونی اعضای نمونه وارد محاسبات رگرسيون می‌شوند، در مرحله دوم متغیرهای حمایت اجتماعی و سلامت روان و در مرحله سوم اثر متقابل (حمایت اجتماعی*درگیری با جامعه) وارد تحلیل می‌شوند و میزان قابلیت پیش‌بینی آن‌ها بر روی «حس تعلق» آزمون می‌شود. لازم به ذکر است به‌منظور جلوگیری از مشکل هم‌خطی و بروز نتایج غیر عادی (ضریب بتای استاندارد بزرگ‌تر از یک) عمل مرکزیت‌سازی انجام شده است. جدول ۳، نتایج تحلیل رگرسيون سلسله مراتبی را نشان می‌دهد.

جدول ۴: نتایج تحلیل رگرسيون سلسله مراتبی

متغیر وابسته: حس تعلق افراد			
مرحله ۳	مرحله ۲	مرحله ۱	
بتای استاندارد شده			متغیرهای کنترل
-۰/۰۴۴	-۰/۰۳۷	-۰/۰۵۹	جنسیت
-۰/۰۴۰	-۰/۰۴۱	-۰/۰۱۰۷	سن
۰/۰۱۱	۰/۰۲۳	۰/۰۸۶	وضعیت تأهل
-۰/۰۶۷	-۰/۰۶۲	۰/۱۲۲	کیفیت مسکونی
			متغیرهای مستقل
۰/۴۹۶**	۰/۵۴۱**		حمایت اجتماعی
۰/۰۶۸	۰/۰۵۶		درگیری با جامعه
۰/۱۱۹*	۰/۰۷۲		سلامت روان
			اثرات متقابل
۰/۱۷**			حمایت اجتماعی * درگیری با جامعه
۰/۳۶۶**			$R^2 (adj)$
۰/۰۲۶**			ΔR^2
* در سطح ۰/۰۵ معنی دار است ** در سطح ۰/۰۱ معنی دار است			

همان‌طور که در جدول ۴ مشاهده می‌شود هیچ یک از متغیرهای کنترل، تأثیر معناداری بر حس تعلق ندارند. حمایت اجتماعی بر حس تعلق تأثیر مثبت و معنادار دارد ($\beta = 0.496, p - value < 0.01$). متغیر سلامت روانی نیز بر حس تعلق تأثیر مثبت و معنادار دارد ($\beta = 0.119, p - value < 0.05$). همچنین نتایج به‌دست آمده نشان می‌دهد که متغیر درگیری با جامعه رابطه بین حمایت اجتماعی و حس تعلق را تعدیل می‌کند، لازم به ذکر است ۲/۶ درصد از تغییرات متغیر حس تعلق پیامد اثر متغیر مستقل دوم (درگیری با جامعه) می‌باشد، البته این مقدار نشان می‌دهد که متغیر مستقل دوم (درگیری با جامعه) تأثیر زیادی بر رابطه بین حمایت اجتماعی و حس تعلق افراد ندارد. برای تأیید نقش واسطه متغیر سلامت روانی در مسیر حمایت اجتماعی - حس تعلق، باید چهار شرط فراهم باشد (الف) بین

متغیر مستقل (حمایت اجتماعی) و متغیر وابسته (حس‌تعلق) رابطه وجود داشته باشد؛ (ب) بین متغیر مستقل و متغیر واسط (حمایت اجتماعی و سلامت روان) رابطه وجود داشته باشد؛ (ج) بین متغیر واسط (سلامت روان) و متغیر وابسته (حس‌تعلق) رابطه وجود داشته باشد؛ (د) میزان تغییرات در متغیر وابسته (حس‌تعلق) که توسط متغیر مستقل (حمایت اجتماعی) توضیح داده می‌شود، باید در صورت کنترل متغیر واسط، به سطح پایین‌تری کاهش یابد. با توجه به سطور فوق شرط‌های اول و سوم برقرار است. همان‌طور که در جدول ۴ مشاهده می‌شود حمایت اجتماعی بر سلامت روانی تأثیر مثبت و معنادار دارد ($\beta = 0.353, p - value < 0.01$)، به عبارت دیگر شرط دوم نیز برقرار است. به‌منظور بررسی شرط چهارم حاصل‌ضرب ضریب مسیر «حمایت اجتماعی - سلامت روانی» و «سلامت روانی - حس‌تعلق» با ضریب مسیر «حمایت اجتماعی - حس‌تعلق» مقایسه می‌شود، اگر حاصل‌ضرب مذکور از ضریب مسیر «حمایت اجتماعی - حس‌تعلق» کمتر باشد، شرط چهارم برقرار نیست.

جدول ۵: نتایج رگرسیون؛ بررسی تأثیر حمایت اجتماعی بر سلامت روانی

متغیر مستقل	ضریب بتا استاندارد	(ضریب تعیین) R^2	تعدیل شده R^2
حمایت اجتماعی	۰/۳۵۳***	۰/۱۲۴	۰/۱۲۲

* در سطح ۰/۰۱ معنی دار است ** در سطح ۰/۰۵ معنی دار است

حاصل‌ضرب، ضریب مسیر «حمایت اجتماعی - سلامت روانی» و «سلامت روانی - حس‌تعلق» برابر است با: $(0.119 \times 0.353 = 0.042)$ ، که این مقدار از ضریب مسیر «حمایت اجتماعی - حس‌تعلق» (0.496) کمتر است، در نتیجه شرط چهارم برقرار نیست. بنابراین متغیر سلامت روانی در مسیر «حمایت اجتماعی - حس‌تعلق» نقش واسط ندارد (نمودار ۲).

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از این تحقیق، تعیین رابطه حس‌تعلق و شاخصه‌های اجتماعی در روستای تاریخی زیارت می‌باشد؛ که علاوه بر این، عواملی همچون مشارکت اجتماعی، حضور در فعالیت‌های اجتماعی و کیفیت مسکن و غیره بررسی شدند. نتایج به‌دست آمده از تجزیه و تحلیل آماری نشان می‌دهد که حمایت اجتماعی و سلامت روان بر حس‌تعلق افراد تأثیر مثبت می‌گذارد و افراد دارای حمایت اجتماعی قابل قبول و دارای مشارکت با جامعه، از سلامت روان و حس‌تعلق بیشتری برخوردارند. این یافته‌ها با یافته‌های به‌دست آمده در مطالعات هاگرتی، آنات و ویلیامز هم‌سو می‌باشد. به عبارت دقیق‌تر، افرادی که حس‌تعلق بالاتری دارند، بیشتر در جامعه مشارکت می‌کنند.

یافته‌های حاصل از تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که فرضیه «تأثیر‌گذاری شاخصه‌های اجتماعی بر حس‌تعلق که در بهبود مشارکت افراد در جامعه و سلامت روان کمک می‌کند» و «متغیر درگیری با جامعه به عنوان متغیر مستقل دوم» معنادار می‌باشد. اما فرضیه «تأثیر‌گذاری متغیر سلامت روان به‌عنوان متغیر واسط» معنادار نیست.

از آنجایی که مطالعه کنونی به اندازه‌گیری شاخص‌های اجتماعی بر حس‌تعلق پرداخته است و این پژوهش مقطعی بوده و متغیرهایی از قبیل سطح درآمد، تحصیلات، تراکم مسکن، را مورد سنجش قرار نداده است؛ بنابراین پیشنهاد می‌شود که در مطالعات بعدی، افراد و ارگان‌ها، بررسی تأثیر ابعاد مختلف این متغیرها بر حس‌تعلق را مدنظر قرار دهند و همچنین این مطالعه تکیه زیادی بر گزارش‌های فردی در پاسخ به متغیرها داشته است که باعث آگاهی از نظرات واقعی ساکنین می‌شود و می‌تواند در مطالعات آتی سرآغاز یک پژوهش جامع‌تر باشد.

در پایان پیشنهاد می‌شود که؛

ارگان‌های ذیربط علاوه بر دستورالعمل‌های معماری روستایی تعیین شده، با ایجاد فضاهای بینابینی و گسترش فرهنگ گفت‌وگو (درون گروه بودن) و تقویت ارتباط و اعتماد متقابل بین روستاییان، سبب پایداری تعاملات اجتماعی شده که منجر به افزایش حمایت اجتماعی ساکنین می‌شود. در این بین عملکرد شورای روستا باید به‌گونه‌ای باشد که نیازها و کمبودهای روستاییان را شناسایی کرده و آن‌ها را برطرف کند تا از این طریق باعث افزایش رضایت‌مندی به‌عنوان یکی از عوامل تأثیرگذار بر حس‌تعلق شود و نیز آن‌ها می‌توانند از طریق اعضای شورای فعال روستا با تشکیل انجمن‌های فرهنگی و اجتماعی و تشویق روستاییان به فعالیت در آن‌ها (درگیر بودن با جامعه) احساس ارزشمند بودن افراد و کاربرد فضاهای روستا را تقویت کنند.

تشکر و قدردانی

با تشکر از بنیاد مسکن انقلاب اسلامی استان گلستان جهت ارائه فایل تصاویر نمونه موردی.

پی نوشت

1. Social Activity
2. Loneliness
3. Feeling of Security
4. Quality of Life
5. Depression
6. Anxiety
7. Confidence
8. Meaningful Participation
9. Feeling of Value
10. Frustration
11. Confusion

References

- Anant, S. (1969). A Cross Cultural Study of Belongingness, Anxiety and Self-sufficiency. *Acta Psychologica*, 31, 385-393.
- Anant, S. S. (1967). Belongingness and Mental Health: Some Research Findings. *Acta Psychologica*, 26, 391-396.
- Anant, S. S. (1967). Child Training and Caste Personality: The Need for Further Research. *Race*, 8(4), 385-394.
- Bailey, M., & McLaren, S. (2005). Physical Activity Alone and with others as Predictors of Sense of Belonging and Mental Health in Retirees. *Aging and Mental Health*, 9(1), 82-90.
- Brown, G., Brown, B., & Perkins, D. (2004). New Housing as Neighborhood Revitalization. *Environment and Behavior*, 36(6), 749-775.
- Cameron, M., & MacDougall, C. (2000). *Crime Prevention through Sport and Physical Activity. Publication No. 165*. Canberra: Australian Institute of Criminology.
- Choenarom, C., Williams, R. A., & Hagerty, B. M. (2005). The Role of Sense of Belonging and Social Support on Stress and Depression in Individuals with Depression. *Archives of Psychiatric Nursing*, 19(1), 18-29.
- Goodenow, C. (1993a). Classroom Belonging among Early Adolescent Students: Relationships to Motivation and Achievement. *Journal of Early Adolescence*, 13(1), 21-43.
- Grillo, M., Teixeira, M., & Wilson, D. (2010). Residential Satisfaction and Civic Engagement: Understanding the Causes of Community Participation. *Social Indicators Research*, 97(3), 451-466.
- Hagerty, B., & Patusky, K. (1995). Developing a Measure of Sense of Belonging. *Nursing Research*, 44(1), 9-13.
- Hagerty, B., & Williams, R. (1999). The Effects of Sense of Belonging, Social Support, Conflict, and Loneliness on Depression. *Nursing Research*, 48(4), 215-219.
- Hagerty, B., Lynch-Sauer, J., Patusky, K., Bouwsema, M., & Collier, P. (1992). Sense of Belonging: A Vital Mental Health Concept. *Archives of Psychiatric Nursing*, 6(3), 172-177.
- Hagerty, B., Williams, R., & Oe, H. (2002). Childhood Antecedents of Adult Sense of Belonging. *Journal of Clinical Psychology*, 58(7), 793-801.
- Hagerty, B., Williams, R., Coyne, J., & Early, M. (1996). Sense of Belonging and Indicators of Social and Psychological Functioning. *Archives of Psychiatric Nursing*, 10(4), 235-244.
- Lewicka, M. (2010). What Makes Neighborhood Different From Home and City? Effects of Place Scale on Place Attachment. *Journal of Environmental Psychology*, 30(1), 35-51.
- Maslow, A. (1954). *Motivation and Personality*. New York: Harper and Row.
- McLaren, S., & Challis, C. (2009). Resilience among Men Farmers: The Protective Roles of Social Support and Sense of Belonging in the Depression-Suicidal Ideation Relation. *Death Studies*, 33(3), 262-276.
- McLaren, S., Gomez, R., Bailey, M., & Van Der Horst, R. (2007). The Association of Depression and Sense of Belonging with Suicidal Ideation among Older Adults: Applicability of Resiliency Models. *Suicide & Life - Threatening Behavior*, 37(1), 89-102.
- Rankin, L., Saunders, D., & Williams, R. (2000). Mediators of Attachment Style, Social Support, and Sense of Belonging in Predicting Woman Abuse by African American Men. *Journal of Interpersonal Violence*, 15(10), 1060-1080.
- Sarmad, Z., Bazargan, A., & Hejazi, E. (2004). *Research Methods in Behavioral Sciences*. Tehran: Agah Publication, 90-100.

